

"Μνημεία Της Πόλης"

Οδός Μαρτύρων 25ης Αυγούστου

Υπεύθυνοι Καθηγητές:

Τσαλουχίδης Κωνσταντίνος & Περράκη Στυλιανή

3ο Γενικό Λύκειο

Ομάδα

*Κλάδου Χρυσή
Ζαμπουλάκη Μαρίνα
Φουρναράκη
Ευριδίκη ~ Αντωνία
Τζωρτζάκη ~ Χατζάκη
Φρειδερίκη*

ΟΔΟΣ ΜΑΡΤΥΡΩΝ 25^{ης} ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η οδός 25^{ης} Αυγούστου ενώνει το κέντρο της πόλης του Ηρακλείου με το λιμάνι. Είναι ο πεζόδρομος που ξεκινά από την πλατεία των Λιονταριών και κατηφορίζει προς τη θάλασσα. Ο δρόμος αυτός ήταν ανέκαθεν εμπορικός και έπαιξε σημαντικό ρόλο τόσο την περίοδο της Ενετοκρατίας όσο και στην Τουρκοκρατία. Οι Βενετοί τον ονόμαζαν Ruga Maistra (= κύριος δρόμος). Εκεί γινόταν la processione del Corpus Domini, μια λιτανεία των καθολικών

Η Πύλη του Μόλου, όπως ήταν λίγο πριν από τη σφαγή του 1898

για την Αγία Δωρεά. Εκεί δέσποζε επίσης η γνωστή Λότηζια των Βενετών αρχόντων. Στο τέλος αυτού του δρόμου υπήρχε η Πύλη του Μόλου, που συνέδεε το εντός των τειχών Ηράκλειο με το λιμάνι.

Την περίοδο της Τουρκοκρατίας ο δρόμος μετονομάστηκε σε Βεζίρ Τσαρσί από το Βεζίρ Τζαμί, το ναό του Αγίου Τίτου δηλαδή που είναι χτισμένος πάνω στην οδό αυτή και είχε μετατραπεί τότε σε τζαμί. Στην ύστερη Τουρκοκρατία πολλά αρχοντικά πλουσίων χριστιανών αλλά και προξενεία ξένων χωρών βρίσκονταν σε αυτόν το δρόμο. Σχεδόν όλα όμως καταστράφηκαν στη διάρκεια των σφαγών και της πυρκαγιάς του Αυγούστου του 1898, στην οποία θα αναφερθούμε παρακάτω. Την ίδια τύχη είχε και η Πύλη του Μόλου.

Μετά την Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, τα κτήρια ξαναχτίστηκαν ακόμη λαμπρότερα υιοθετώντας το νεοκλασικό αρχιτεκτονικό ρυθμό που

Η σημερινή εικόνα της οδού 25ης Αυγούστου

επικρατούσε τότε. Έτσι, στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, όσοι έφταναν για πρώτη φορά στο Ηράκλειο από το λιμάνι σχημάτιζαν την εντύπωση, καθώς ανηφόριζαν το δρόμο αυτόν, ότι πρόκειται για μια μεγαλούπολη γεμάτη σύγχρονα και κομψά κτήρια. Στη συνέχεια, βέβαια,

διαπίστωναν ότι η πόλη στο εσωτερικό της διατηρούσε τον παλιό χαρακτήρα της, με τα στενά δρομάκια και τις πενιχρές τουρκοικές οικοδομές. Γι' αυτό οι Ηρακλειώτες είχαν παρονομάσει το δρόμο αυτό «οδό Πλάνης» ή «λεωφόρο της Απάτης».

Η ομάδα μας αποφάσισε να ασχοληθεί με την ονομασία και την ιστορία του δρόμου αυτού. Επιπρόσθετα, ενδιαφεροθήκαμε να συγκεντρώσουμε πληροφορίες για τα σημαντικότερα κτήρια που τον κοσμούν και του προσδίδουν ακόμα και σήμερα το ιδιαίτερο χρώμα του.

Συγκεκριμένα τα ερωτήματα που μας απασχόλησαν είναι:

- Ποιο γεγονός συνέβη στις 25 Αυγούστου 1898 και γιατί η οδός ονομάστηκε «Μαρτύρων» ;
- Ποια η σημασία του δρόμου αυτού σε διαφορετικές χρονικές περιόδους της πόλης μας;
- Ποια είναι τα σημαντικότερα κτίσματα της οδού, ποια η ιστορία τους και ποιοι αρχιτέκτονες τα σχεδίασαν;

Βιβλιογραφία

Σπανάκης, Σ. (1990), *Το Ηράκλειο στο πέρασμα των αιώνων*, Ηράκλειο, Δήμος Ηρακλείου.

Σπανάκης, Σ. (χ.χ.), *Κρήτη: Τουρισμός, Ιστορία, Αρχαιολογία*, τόμ. Α, Ηράκλειο, Σφαιριανός.

Ιστορικό πλαίσιο

Από τους λαούς της Βαλκανικής οι πρώτοι που αφυπνίστηκαν εθνικά ήταν οι Έλληνες. Δεν είναι τυχαίο ότι πρώτοι αυτοί καταφέρνουν, χάρη στην επανάσταση του 1821, να ιδρύσουν εθνικό κράτος (1830).

Οι Κρητικοί συμμετέχουν δυναμικά στον αγώνα του '21, όμως δεν κατορθώνουν να απελευθερωθούν. Στόχος τους στο εξής γίνεται η ενσωμάτωση στο ελληνικό κράτος. Έτσι, κατά τη διάρκεια του 19^{ου} αι. ξεσπούν στο νησί απανωτά επαναστατικά κινήματα που επιδιώκουν την Ένωση με την Ελλάδα. Μολονότι οι Κρήτες δεν μπορούν να επιβάλουν διά των όπλων την επιθυμητή γι' αυτούς λύση, καταφέρνουν να αποσπάσουν από την οθωμανική εξουσία μερικές παραχωρήσεις και μεταρρυθμίσεις που βελτιώνουν, όταν εφαρμόζονται, τη θέση του χριστιανικού πληθυσμού.

Μετά από μια ειρηνική και δημιουργική περίοδο 10 χρόνων (1878-1888) μια μερίδα του χριστιανικού πληθυσμού επανέφερε με τρόπο αιφνιδιαστικό και ίσως επιπόλαιο το αίτημα για Ένωση με την Ελλάδα. Οι Οθωμανοί ανακαλούν τις παραχωρήσεις και ασκούν τρομοκρατία (1889-1894). Δεν δέχονται ούτε καν να συζητήσουν μια συμβιβαστική πρόταση, δηλαδή να εγκαθιδρυθεί στο νησί ένα καθεστώς αυτόνομης πολιτείας υπό την κυριαρχία του Σουλτάνου και την προστασία των Μεγάλων Δυνάμεων. Οι Κρητικοί, από

την άλλη πλευρά, κάνουν αλληπάλληλα επαναστατικά κινήματα (1895-6, 1897-8) και ζητούν Ένωση με την Ελλάδα.

Την περίοδο εκείνη, σε κάθε επανάσταση μεγάλο μέρος των μουσουλμάνων αγροτών κατέφευγε στις οχυρωμένες πόλεις και στα φρούρια του νησιού για να προφυλαχθεί. Συγκεκριμένα στο Ηράκλειο ο πληθυσμός, μόνιμοι κάτοικοι και Τούρκοι πρόσφυγες, έφτανε ακόμα και τις 25.000 κατά τη διάρκεια των τελευταίων επαναστάσεων του 19^{ου} αι. Επειδή μάλιστα οι πολεμικές ενέργειες ξεκινούσαν συνήθως την άνοιξη, οι Τούρκοι αγρότες δεν μπορούσαν να θερίσουν τα σπαρτά τους, γεγονός που αύξανε την αγανάκτησή τους, την οποία ξεσπούσαν, φυσικά, στους χριστιανούς των πόλεων. Η συγκέντρωση τόσων ανθρώπων στον περιορισμένο χώρο των πόλεων και των φρουρίων, η ζέστη του καλοκαιριού, η λειψυδρία, οι τεταμένες σχέσεις χριστιανών και Τούρκων δημιουργούσαν अपαραδέκτες συνθήκες διαβίωσης και κατέληγαν συχνά σε εκρήξεις βίας.

Το 1897, στη διάρκεια της τελευταίας Κρητικής επανάστασης, η Ελλάδα στέλνει στρατό στο νησί, γεγονός που αναγκάζει τις Μεγάλες Δυνάμεις να προτείνουν επίσημα για πρώτη φορά τη λύση της αυτονομίας της Κρήτης. Η Ελλάδα και οι Κρήτες επαναστάτες την απορρίπτουν, όμως, λόγω της ενεργού ανάμειξης της στην Κρήτη, η Ελλάδα δέχεται την επίθεση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στα σύνορά της στη Θεσσαλία (Απρίλιος 1897), νικείται, και αναγκάζεται να υποχωρήσει. Οι Κρητικοί μοιραία δέχονται τη λύση της αυτονομίας, το νησί τίθεται υπό διεθνή προστασία και ξένα στρατεύματα (Άγγλοι, Γάλλοι, Ρώσοι, Ιταλοί) εγκαθίστανται. Την ευθύνη για την τήρηση της τάξης στο Ηράκλειο και την ομαλή μετάβαση στο καθεστώς της Αυτονομίας αναλαμβάνουν αγγλικά στρατεύματα. Η παρουσία τους όμως δεν εμπόδισε τη μεγάλη σφαγή του Αυγούστου του 1898.

Ως πρώτος Αρμοστής της αυτόνομης Κρητικής Πολιτείας διορίζεται

Αrc de triomphe à l'occasion de l'arrivée du Prince en Candie de Crète en 1902.
Αψίδα επί τη άφιξη του Πρίγκιπας Γεωργίου εν Ήρακλείω 1902.

Πανηγυρική αψίδα που στήθηκε για την άφιξη του Πρίγκιπα Γεωργίου στο Ηράκλειο το 1902.

από τις Δυνάμεις ο πρίγκιπας Γεώργιος, δευτερότοκος γιος του βασιλιά της Ελλάδας, ο οποίος έρχεται στο νησί και αναλαμβάνει καθήκοντα στις 9 Δεκεμβρίου 1898. Ο πόθος όμως για την Ένωση με την Ελλάδα παραμένει άσβηστος και

αποτελεί τον διακηρυγμένο στόχο όλων των πολιτικών και δυναμικών μερικές φορές διεκδικήσεων των Κρητιών. Με τους αγώνες τους αποδεσμεύονται ολοένα και περισσότερο από τον έλεγχο των Μεγάλων Δυνάμεων και ενισχύουν τους δεσμούς τους με τη μητέρα-πατρίδα. Οι διεθνείς εξελίξεις τους ευνοούν. Η ήττα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στους βαλκανικούς πολέμους (1912-13) διευκολύνει την ενσωμάτωση. Την 1^η Δεκεμβρίου του 1913 κηρύσσεται επίσημα η Ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα.

Βιβλιογραφία

Δετοράκης, Θ. (1988), Η Τουρκοκρατία στην Κρήτη: 1669 -1898, στο: Παναγιωτάκης, Ν. (επιμ.), *Κρήτη: Ιστορία και Πολιτισμός* (τόμ. Β), Ηράκλειο, Σύνδεσμος Τοπικών Ενώσεων Δήμων και Κοινοτήτων Κρήτης σ. 333-436.

Τζομπανάκη, Χ. (2000), *Το Ηράκλειο εντός των τειχών: Αστική Αρχιτεκτονική των Νεωτέρων χρόνων από τις αρχές του 19^{ου} έως και την τέταρτη δεκαετία του 20ού αι.*, Ηράκλειο, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος / Τμήμα Ανατολικής Κρήτης.

<http://grypas.heraklion.gr/>

Τα γεγονότα της 25^{ης} Αυγούστου 1898

Λίγο πριν αναλάβει ο Πρίγκιπας Γεώργιος τη διοίκηση του νησιού ένα πολύ σοβαρό γεγονός ξεκαθαρίζει το πολιτικό τοπίο στην Κρήτη. Στις 25 Αυγούστου 1898, στο πλαίσιο της μετάβασης από το σουλτανικό διοικητικό σύστημα στο νέο καθεστώς της Αυτονομίας, είχε προγραμματιστεί η παράδοση του τελωνείου Ηρακλείου σε χριστιανό υπάλληλο. Η τελετή θα γινόταν υπό την εποπτεία αγγλικού στρατιωτικού σώματος που ήταν υπεύθυνο για τη διασφάλιση της τάξης και την εφαρμογή των αποφάσεων των Μεγάλων Δυνάμεων. Επειδή όμως το γεγονός αυτό έβρισκε ριζικά αντίθετους τους Τούρκους, είχαν αρχίσει από μέρες να συρρέουν στο Ηράκλειο από τα χωριά πολλά ακραία στοιχεία τους, οι γνωστοί βασιβουζούκοι¹, με σκοπό να προκαλέσουν επεισόδια. Η εφημερίδα «Σιριπ»² αναφέρει ότι και στο Ρέθυμνο αλλά και στα Χανιά οι οθωμανοί διοικητές αρνήθηκαν να παραδώσουν τα φορολογικά γραφεία επικαλούμενοι πως δεν είχαν πάρει τέτοια διαταγή από την Υψηλή Πύλη. Ωστόσο, τελικά, η εγκατάσταση των χριστιανών υπαλλήλων έγινε κανονικά, στα Χανιά μάλιστα «μετά υποκλίσεων». Επεισόδια έγιναν μόνο στο Ηράκλειο.

Έτσι, όταν, σύμφωνα με την ίδια εφημερίδα, ένα απόσπασμα του αγγλικού στρατού επιχειρήσει να εγκαταστήσει στο τελωνείο τον πρώτο

¹ Η τουρκική λέξη βασιβουζούκος είναι σύνθετη από το **μπας** (= κεφαλή) και **μποζούκ** (= χαλασμένος) δηλαδή κακοκέφαλος και χρησιμοποιείται για τον ιδιαίτερα απείθαρχο, άγριο, θηριώδη. Με τον όρο αυτό εννοούνται ομάδες ενόπλων που δεν ανήκαν στον τουρκικό στρατό και προξενούσαν συχνά βίαια επεισόδια εις βάρος των χριστιανών.

² Στο φύλλο της 28/8/1898

χριστιανό υπάλληλο, Στυλιανό Αλεξίου, ένας εκ των διαμαρτυρούμενων Τουρκοικρητών χτύπησε με ρόπαλο έναν Άγγλο, του οποίου το όπλο εκπυρσοκρότησε σκοτώνοντας έναν Τούρκο. Από τη συμπλοκή που ακολούθησε μεταξύ Άγγλων και Τουρκοικρητικών σκοτώθηκαν 18 Άγγλοι.³

Η οδός 25ης Αυγούστου μετά τα βίαια επεισόδια

Ο αριθμός των Οθωμανών που έσπευδαν στο σημείο αυξανόταν συνεχώς και μέσα σε ελάχιστο χρόνο τα γεγονότα επεκτάθηκαν σε όλη τη χριστιανική γειτονιά του Ηρακλείου. Η εφημερίδα «Σηρίπ»⁴

διασώζει την ενδιαφέρουσα περιγραφή του Εμμ. Λασιθιώτη για τα επεισόδια: «Μετά την γνωστή συμπλοκή των Τούρκων μετά των Άγγλων εις το τελωνεϊον, όπου κείνται τα φορολογικά γραφεία, οι Οθωμανοί εξεμάνησαν κατά των χριστιανών τους οποίους απεφάσισαν άπαντας να περάσωσιν εν στόματι μαχαίρας. Δεν ήσαν κατ' αρχάς περισσότεροι των 4 -5000. Όλοι ήσαν ωπλισμένοι δι' όπλων τα οποία διήρπασαν εκ των αποθηρών και τεραστίων μαχαϊρών, περιήρχοντο δε τας οδούς και όποιον χριστιανόν εύρισκον τον εφόνευον, πυροβολούντες ή σφάζοντες αυτόν. Εκτός τούτου άλλαι πολυάριθμοι ομάδες Οθωμανών εκρατούσαν τενεκέδες πλήρεις πετρελαίου, το οποίον διήρπασαν εκ χριστιανικών καταστημάτων. Διά του πετρελαίου τούτου ήλειφον τας χριστιανικές οικίας εις ας εΐτα μετέδιδον πυρ. Οι χριστιανοί έντρομοι εκ των πυροβολισμών εκλείοντο εις τας οικίας των μη γνωρίζοντες τι να πράξωσι και ότε έβλεπον τας φλόγας της καιομένης οικίας των επήδων εκ των παραθύρων ή των θυρών ουχί δια να σωθώσιν, αλλά να αποφύγωσι τον δια του πυρός σκληρότατον θάνατον. Οι δυστυχείς όμως, μόλις επρόβαλον τας κεφαλάς των εκ των παραθύρων επυροβολούντο παρά των Οθωμανών και εφονεύοντο. Αυτή ήτο η κατάσταση καθ' όλον το διάστημα που εμέναμεν εις το Ηράκλειον, δηλαδή από τας 2 μ.μ. της παρελθούσης Τρίτης μέχρι της μεσημβρίας της προχθές Τετάρτης.»

³ Η εφημερίδα κάνει λόγο για 27 Άγγλους νεκρούς και 60 τραυματίες με βάση τις πρώτες πληροφορίες της.

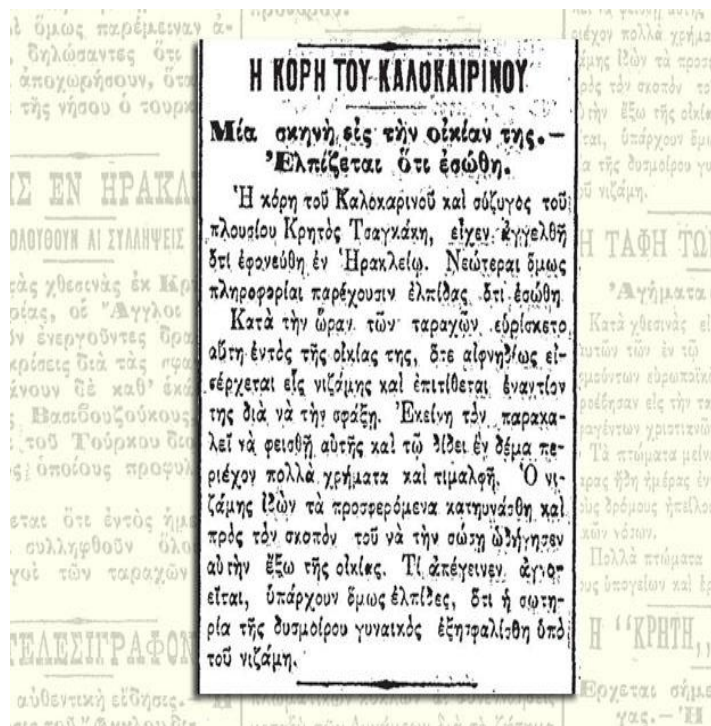
⁴ Φύλλο 29/8/1898

Οι Άγγλοι προσπάθησαν να εμποδίσουν τα επεισόδια εκφοβίζοντας τους Τούρκους. Μια αγγλική τορπιλοθέτις έριξε στο σύνολο 50 βολές, αλλά το μόνο που πέτυχαν ήταν να εξαναγκάσουν αρκετές φιλήσυχες οθωμανικές οικογένειες να εγκαταλείψουν έντρομες την πόλη⁵.

Έτσι όταν το ατμόπλοιο «Ηράκλεια» της εταιρείας Κουρτζή φτάνει στο λιμάνι του Ηρακλείου γύρω στις 10 το βράδυ της 25^{ης} Αυγούστου του 1898, η πόλη έχει παραδοθεί στις φλόγες. Η επιβάτης του πλοίου Ξενουδάκη δηλώνει στην εφημερίδα «Σκριπ»⁶: «Όταν εφθάσαμε εις Ηράκλειον ήτο νυξ. Περί ταραχών εκεί ουδέν εγνωρίζαμεν πρότερον. Δια τούτο με έκπληξιν μας είδομεν την πόλιν καιομένην προ ημών. Εις τρία σημεία εφάνητο ότι το πυρ ήτο ισχυρότερον. Ιδίως όμως ανέδιδε φλόγας ουρανομήρεις το Αγγλικόν Προξενείον. Ούτε πυροβολισμοί ηκούοντο πλέον, αλλ' ούτε και φωναί. Μία σιωπηλή πυρκαιά συνετελείτο, της οποίας τα όρια ήτο αδύνατον να διακρίνει κανείς.»

Το Αγγλικό Προξενείο του Ηρακλείου στο οποίο αναφέρεται η Ξενουδάκη στη μαρτυρία της βρισκόταν στο χώρο όπου σήμερα είναι το Ιστορικό Μουσείο Ηρακλείου και ήταν η κατοικία του υποπρόξενου της Αγγλίας Λυσίμαχου Καλοκαιρινού. Στα υπόγειά του φυλάσσονταν τα ευρήματα από την πρώτη ανασκαφή στην Κνωσό που είχε κάνει ο Μίνως Καλοκαιρινός, αδελφός

του Λυσίμαχου, το 1878. Φυλάσσονταν όμως και πολλά πολύτιμα αντικείμενα και χρήματα Ηρακλειωτών που θεωρούσαν το κτήριο αυτό ως το πιο ασφαλές σημείο της πόλης, αφού ως αγγλικό Προξενείο προστατευόταν από την Αγγλία που διατηρούσε στρατό στο Ηράκλειο. Τίποτα όμως δεν εμπόδισε τους βασιβουζούκους να εισβάλουν στο κτήριο, να δολοφονήσουν άγρια τον Λυσίμαχο

Δημοσίευμα της εφημ. "Σκριπ" για την εξαφάνιση της Σκεύως Καλοκαιρινού

Καλοκαιρινού. Το κτήριο πυρπολήθηκε και τα πρώτα ευρήματα της Κνωσού κάρηκαν μαζί με αυτό. Ενδιαφέρουσα λεπτομέρεια αποτελεί και το γεγονός ότι

⁵ Εφημ. «Σκριπ», φύλλο 28/8/1898.

⁶ Φύλλο 28/8/1898

στη διάρκεια των επεισοδίων εξαφανίστηκε από το σπίτι της και η κόρη του Λυσίμαχου Σκεύω, που ήταν παντρεμένη με τον πλούσιο έμπορο Τσαγκακίη και κατοικούσε σε αρχοντικό στην οδό 25^{ης} Αυγούστου. Για την τύχη της δεν έγινε τίποτα γνωστό.

Σχετικά με τον αριθμό των θυμάτων των επεισοδίων επικρατεί σύγχυση στις πηγές. Ο πιο μικρός αριθμός δίδεται από την τουρκική πλευρά που κάνει λόγο για «εκατό το πολύ» νεκρούς, ενώ κάποιες ελληνικές πηγές αναφέρουν 800 νεκρούς. Είναι λογικό και οι δύο πλευρές να υπερβάλλουν, η καθεμιά για τις δικές της σκοπιμότητες, όμως πρόσφατες μελέτες⁷ που ασχολήθηκαν με το θέμα υπολογίζουν τον αριθμό των θυμάτων μεταξύ του χριστιανικού πληθυσμού σε 300 περίπου. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στο Ηράκλειο του 1898 κατοικούσαν 1270 περίπου χριστιανοί. Από τους διασωθέντες χριστιανούς κάποιοι κατέφυγαν στο λιμάνι του Πειραιά, άλλοι πήγαν πρόσφυγες στη Σύρο, ενώ κάποιοι βρήκαν καταφύγιο σε χωριά του Ηρακλείου. Η εφημερίδα Σκριπ⁸ περιγράφει μάλιστα συγκινητικές σκηνές που εκτυλίχθηκαν στο λιμάνι του Πειραιά, όπου Κρητικοί εγκατεστημένοι στην Αθήνα περίμεναν με μεγάλη αγωνία την άφιξη των τραυματιών και των προσφύγων από την Κρήτη για να μάθουν για την τύχη των συγγενών τους.

Η οδός 25ης Αυγούστου με εμφανή τα σημάδια των καταστροφών

Τρεις μέρες μετά τη μεγάλη σφαγή (28 Αυγούστου) άρχισαν να μαζεύονται τα πτώματα των νεκρών από το Ηράκλειο. Πολλά από αυτά ήταν ακέφαλα, ακρωτηριασμένα και μύριζαν από τη σήψη. Καθώς οι περισσότεροι χριστιανοί είχαν εγκαταλείψει την πόλη, δύο αφανείς ήρωες του καθήκοντος

προσφέρθηκαν να αναλάβουν το έργο, η Φούνταινα, παλιά πόρνη, και ένας νεαρός αγρότης, ο Βαλελαδάκης. Ο τελευταίος πέθανε σε σύντομο χρονικό διάστημα έχοντας μολυνθεί από τα πτώματα. Οι νεκροί ενταφιάστηκαν στον περίβολο του ναού του Αγ. Ματθαίου. Ακόμα και σήμερα διασώζονται τα οστά των θυμάτων της σφαγής του 1898 σε ειδική κρύπτη εντός της εκκλησίας. Μόνο το λείψανο του Λυσίμαχου Καλοκαιρινού ενταφιάστηκε στον οικογενειακό του τάφο στο νεκροταφείο του Αγίου Κωνσταντίνου. Εκεί άλλωστε έχουν ταφεί και αρκετοί από τους Άγγλους στρατιώτες που σκοτώθηκαν στα επεισόδια.

Με πρωτοβουλία των Άγγλων συνελήφθησαν και δικάστηκαν οι πρωταίτιοι των επεισοδίων. Δεκαεπτά από αυτούς κρίθηκαν ένοχοι για τους

⁷ Καρέλλης, Μ. (2001) «25 Αυγούστου 1898: Η μεγάλη σφαγή του Ηρακλείου» στο Δετοράκης, Θ & Καλοκαιρινός, Α. (επιμ) *Η τελευταία φάση του Κρητικού Ζητήματος*, σ. 481-498, Ηράκλειο, Ε.Κ.Ι.Μ.

⁸ Φύλλο 29/8/1898

φόνους των Άγγλων και απαγχονίστηκαν. Ένας από τους 17 εκτελεσθέντες ήταν ο Λαμής Βαχιτάκης στον οποίο αποδίδονται πολλοί φόνοι, ο σημαντικότερος από τους οποίους ήταν αυτός του Λυσίμαχου Καλοκαιρινού. Οι ένοχοι για τα εγκλήματα κατά των Ελλήνων καταδικάστηκαν σε ηπιότερες ποινές, σε άλλους επιβλήθηκαν πολυτελείς φυλακίσεις και άλλοι απελάθησαν.

Μετά τα δραματικά αυτά γεγονότα, οι Μεγάλες Δυνάμεις αποφασίζουν να δεχτούν το επίμονο αίτημα των Κρητικών, δηλαδή να φύγει από το νησί ο τουρκικός στρατός. Πράγματι στις 2 του Νοέμβρη του 1898 αποσύρεται και ο τελευταίος τούρκος στρατιώτης, ανοίγοντας έτσι το δρόμο προς την ελευθερία της Κρήτης.

Σπάνια φωτογραφία που τράβηξε Άγγλος αξιωματικός και απεικονίζει τους καταδικασθέντες βασιβουζούκους να κρατούνται προσωρινά πάνω στο αγγλικό πολεμικό «Αφροδίτη».

Το Ηράκλειο κατά τα δραματικά γεγονότα του 1898 (Αθήνα, Μουσείο Αθηνών)

Σημαντικά κτήρια της οδού Μαρτύρων 25^{ης} Αυγούστου

Η Λότζια

Η Λότζια βρίσκεται στο κέντρο του Ηρακλείου, στην αρχή της οδού 25^{ης} Αυγούστου. Θεωρείται το επιβλητικότερο και καλλιτεχνικότερο μνημείο της ενετικής αρχιτεκτονικής στην Κρήτη.

Οικοδομήθηκε μεταξύ των ετών 1625 – 1628 από τον Γενικό Προβλεπτή της Βενετίας Φραγκίσκο Μοροζίνι, τον ίδιο που κατασκεύασε και την ομώνυμη κρήνη και πολλά άλλα έργα στον Χάνδακα. Πρόκειται για την τέταρτη και τελευταία Λότζια που χτίστηκε στην περίοδο της Ενετοκρατίας. Τα πολιτικά και κοινωνικά ήθη των Ενετών επέβαλλαν την ανέγερση ενός δημόσιου κτιρίου, όπου συνεδρίαζαν οι ευγενείς, οι άρχοντες και οι φεουδάρχες για να πάρουν αποφάσεις σε ζητήματα που αφορούσαν την οικονομική και εμπορική ζωή του τόπου. Παράλληλα

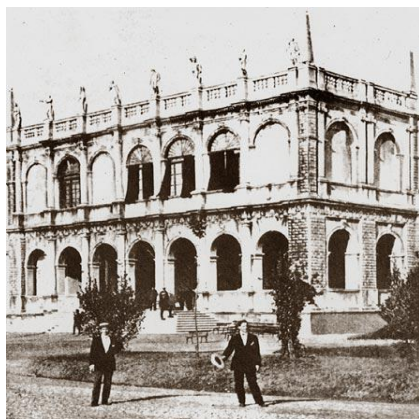
Η Λότζια του Ηρακλείου

Η βασιλική της Vicenza

λειτούργουσε και ως χώρος συναντήσεως και ψυχαγωγίας τους, όπου έπαιζαν και τυχερά παιχνίδια. Από τους εξώστες της ανακοίνωναν οι κήρυκες τα διατάγματα της πολιτείας και ο δούκας εκφωνούσε λόγους προς το λαό ή παρακολουθούσε τις δημόσιες γιορτές και λιτανείες.

Όσον αφορά την αρχιτεκτονική της, πρόκειται για ένα ορθογώνιο διώροφο οικοδόμημα με ανοιχτή στοά στο ισόγειο, που χαρακτηρίζεται από πολυάριθμα τοξωτά ανοίγματα. Άριστο υπόδειγμα του παλλαδιανού ρυθμού που συνδυάζει δωρικό ρυθμό στο ισόγειο και ιωνικό στον άνω όροφο. Η Λότζια του Ηρακλείου είναι σχεδόν όμοια με τη βασιλική της ιταλικής πόλης Vicenza, που ήταν έργο του μεγάλου αρχιτέκτονα της Αναγέννησης Andrea Palladio. Μάλιστα η Βενετία ήταν τόσο περήφανη για την κατασκευή του μνημείου αυτού, ώστε στην έκθεση της Ρώμης του 1911 το βενετσιάνικο περίπτερο ήταν αντίγραφο της Λότζιας του Ηρακλείου!

Το βενετσιάνικο περίπτερο στην Έκθεση της Ρώμης το 1911

Την περίοδο της Τουρκοκρατίας, η Λότζια στέγασε την Οικονομική Υπηρεσία των Οθωμανών. Μετά την απελευθέρωση, η

Κρητική Πολιτεία στέγασε εκεί για μικρό χρονικό διάστημα τον αρχαιολογικό θησαυρό που είχε συγκεντρώσει ο Φιλειπαιδευτικός σύλλογος Ηρακλείου. Το 1905, παραχωρήθηκε η Λότζια μαζί με το διπλανό κτήριο της ενετικής οπλαποθήκης στο Δήμο, για να γίνει το δημαρχείο της πόλης. Η αναστήλωση διακόπηκε κατά τη διάρκεια του β' Παγκοσμίου πολέμου και της κατοχής και ολοκληρώθηκε τη δεκαετία του 1960.

Ο Ναός του Αγίου Τίτου

Ένα από τα σημαντικότερα κτίσματα της οδού 25^{ης} Αυγούστου είναι και ο

Ο ναός του Αγίου Τίτου σήμερα

ναός του Αγίου Τίτου. Ο Άγιος Τίτος της Γόρτυνας ήταν η πρώτη μητρόπολη της Κρήτης. Ύστερα όμως από την καταστροφή της Γόρτυνας από τους Σαρακηνούς το 828, ο Χάνδακας έγινε το νέο εμπορικό κέντρο του νησιού και μετά την ανάκτηση της Κρήτης από το Νικηφόρο Φωκά (861) εδώ εγκαταστάθηκε ο νέος μητροπολίτης Κρήτης. Στο ναό αυτό συγκεντρώθηκαν τα άγια κειμήλια, η κάρα του Αγίου Τίτου καθώς και η θαυματουργή εικόνα της

Παναγίας της Μεσοπαντίτισσας. Στον περίβολο του ναού κατά τη Βυζαντινή Περίοδο έθαβαν τους αρχιερείς και τους στρατηγούς του τόπου. Η συνήθεια αυτή διατηρήθηκε και στην Βενετοκρατία και τάφηκαν εκεί πολλοί αρχιεπίσκοποι. Μα και στην Τουρκοκρατία εξακολούθησαν να ενταφιάζονται εκεί πασάδες και αξιωματούχοι των Τούρκων.

Όταν κατέλαβαν την Κρήτη οι Βενετοί, εγκατέστησαν στην ορθόδοξη μητρόπολη δικό τους Λατίνο αρχιεπίσκοπο, όπως και σε όλες τις επισκοπές, δίχως να φέρουν καμία μεταβολή ούτε στις έδρες άλλα και ούτε και στους τίτλους. Ήθελαν να φαίνεται πως συνεχίζουν την ίδια εκκλησιαστική παράδοση. Τον 15^ο αιώνα ο ναός ανακαινίστηκε από το Λατίνο αρχιεπίσκοπο Φατίνο Ντάντολο λόγω του ότι είχε υποστεί μεγάλες καταστροφές από σεισμό. Επίσης ζημιές έπαθε και από το σεισμό του 1508, ενώ και το 1544 μια μεγάλη πυρκαγιά προκάλεσε σοβαρές ζημιές στο ναό. Το 1557 ο ναός ξαναχτίστηκε από τα θεμέλια και είχε τη μορφή βασιλικής.

Όταν οι Τούρκοι κατέλαβαν τον Χάνδακα το 1669, οι Βενετοί πήραν μαζί τους τα κειμήλια του ναού. Την κάρα του Αγίου Τίτου την κατέθεσαν στο ναό του Αγίου Μάρκου ενώ την εικόνα της Παναγίας της Μεσοπαντίτισσας στην εκκλησία της Santa Maria Della Salute. Η κάρα του Αγίου Τίτου επιστράφηκε στην εκκλησία της Κρήτης το 1966, και φυλάσσεται στο ναό του Αγίου Τίτου.

Ο ναός του Αγίου Τίτου ως Βεζίρ τζαμί
επί Τουρκοκρατίας

καθιερώθηκε και πάλι, μετά από 256 χρόνια, στον Απόστολο Κρήτης Τίτο και στο ορθόδοξο δόγμα.

Βιβλιογραφία:

Σπανάκης, Σ. (χ.χ.), *Κρήτη: Τουρισμός, Ιστορία, Αρχαιολογία*, τόμ. Α, Ηράκλειο, Σφρακιανός.

<http://grypas.heraklion.gr/sig.php?id=1065>

Το Μέγαρο Λιοπυράκη

Ανάμεσα στα πολλά νεοκλασικά κτήρια της οδού 25^{ης} Αυγούστου ξεχωρίζει το μέγαρο Λιοπυράκη που αποτελεί αναμφισβήτητα δείγμα του ρομαντικού νεοκλασικισμού στο Ηράκλειο και δίνει στο δρόμο μια ευρωπαϊκή όψη. Βρίσκεται στη γωνία των οδών 25^{ης} Αυγούστου και Επιμενίδου και ανήκει στο Υπουργείο Πολιτισμού.

Είναι ένα από τα πολλά δημιουργήματα του σπουδαίου αρχιτέκτονα Δημητρίου Κυριακού και κατασκευάστηκε στα τέλη της πρώτης δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα.

Το κτήριο συγκεντρώνει τα βλέμματα των πεζών λόγω της περίτεχνης αρχιτεκτονικής του. Είναι τριώροφο, γωνιακό, με απότμηση της γωνίας του, ώστε να δημιουργείται εκεί μια τρίτη πρόσοψη. Ο κάθε όροφος διαθέτει διαφορετική διακόσμηση. Το ισόγειο είναι πιο

στιβαρό δίνοντας την εντύπωση ενός βάρους πάνω στο οποίο στηρίζεται το υπόλοιπο κτήριο. Ο πρώτος όροφος είναι ο πιο διακοσμημένος. Ενώ ο δεύτερος διαμορφώθηκε ως «απτικός», έχει δηλαδή χαμηλότερο ύψος και πιο λιτή διακόσμηση από τον πρώτο. Από τον αρχιτέκτονα τηρήθηκαν αυστηροί άξονες συμμετρίας όσον αφορά την τοποθέτηση των ανοιγμάτων και των εξωστών στις δυο κύριες όψεις αλλά και στην απότμηση της γωνίας. Σήμερα το κτήριο στο ισόγειό του στεγάζει εμπορικά καταστήματα.

Η απότμηση της γωνίας στο Μέγαρο Λιοπυράκη

Έργα του ίδιου αρχιτέκτονα στο Ηράκλειο είναι η οikia Τσαχάκη (οδός Θεσσαλονίκης 11), το πρώην Γαλλικό Ινστιτούτο (γωνία οδών Αβέρωφ και Ζωγράφου), και αρκετά άλλα από τα οποία θα θέλαμε να μνημονεύσουμε το πιο άγνωστο στους νεότερους Ηρακλειώτες. Πρόκειται για το κτήριο του Ηρώου, που βρίσκεται στην πλατεία Ελευθερίας, μέσα στο Δημοτικό χώρο στάθμευσης και είχε κατασκευαστεί στην εκατοστή επέτειο της Επανάστασης του 1821 για να φιλοξενήσει οστά ηρώων των κρητικών επαναστάσεων.

Το κτήριο των Μινωικών Γραμμών

Το κτήριο στο οποίο στεγάζονται τα κεντρικά γραφεία των Μινωικών γραμμών βρίσκεται στη συμβολή των οδών 25^{ης} Αυγούστου 17 και Επιμενίδου. Η συντήρηση και αναπαλαιώσή του θεωρείται υποδειγματική. Σχεδιάστηκε το

Η εξωτερική όψη του κτηρίου των Μινωικών Γραμμών

1912 από τον αρχιτέκτονα Δημήτρη Κυριακού για να στεγάσει την Τράπεζα Κρήτης. Πριν όμως ολοκληρωθεί η κατασκευή του, που κράτησε τρία χρόνια, η Τράπεζα Κρήτης εξαγοράστηκε από την Εθνική Τράπεζα και έτσι το κτήριο χρησιμοποιήθηκε τελικά από την Εθνική. Ήταν το πρώτο κτήριο στο Ηράκλειο με ενιαία χρήση, δηλαδή χωρίς καταστήματα στο ισόγειο ή διαμερίσματα στους ορόφους. Καταλάμβανε επιφάνεια περίπου 465 τ.μ. Το πιο χαρακτηριστικό στοιχείο των εξωτερικών όψεών του ήταν η καμπυλόγραμμη τοιχοποιία στη νοτιοδυτική γωνία, στο σημείο όπου

συνήθως κατασκευαζόταν η κεντρική είσοδος των κτηρίων. Η κεντρική είσοδος του μεγάρου αυτού τοποθετήθηκε όμως στη μέση της πρόσοψης, επί της οδού 25^{ης} Αυγούστου. Ήταν η μεγαλοπρεπέστερη απ' όλα τα ανάλογα κτήρια της πόλης και οδηγούσε σε μεγάλο χώρο φωτισμένο από την οροφή με υαλοστάσιο. Περιμετρικά υπήρχαν γραφεία, καθώς και δύο κλιμακοστάσια που οδηγούσαν στον όροφο. Υπήρχε επίσης υπόγειος χώρος-αποθήκη.

Το 1941 κατά τη διάρκεια των αγγλικών βομβαρδισμών του Β' παγκοσμίου πολέμου, μια βόμβα έπεσε στο κέντρο του κτηρίου ισοπεδώνοντάς το σχεδόν ολοκληρωτικά. Κατά τη μεταπολεμική περίοδο μια πρόχειρα στεγασμένη επιχείρηση ενοικίασης αυτοκινήτων, ένα κατάστημα τουριστικών ειδών και μια κάβα, μοιράζονταν τον ερειπωμένο χώρο του κτηρίου, το οποίο εν τω μεταξύ είχε ανακηρυχθεί διατηρητέο μνημείο.

Τον Απρίλιο του 1989 οι Μινωικές Γραμμές αγόρασαν το κτήριο από την Εθνική Τράπεζα και αποφάσισαν να το ανακατασκευάσουν ξαναδίνοντάς του την πρώτη του μορφή με βάση τα αρχιτεκτονικά σχέδια του Δημήτρη Κυριακού που φυλάσσονταν στη Βικελαία Βιβλιοθήκη. Η μελέτη ανατέθηκε στο γραφείο Α. Λαμπάκη - Δ.Κονταργύρη. Ωστόσο, μετά το θάνατο του Α. Λαμπάκη την επίβλεψη ανακατασκευής του κτηρίου ανέλαβε ο αρχιτέκτονας Γιάννης Μαραγκάκης το Σεπτέμβριο του 1991.

Η εξωτερική όψη του κτηρίου αποκαταστάθηκε πλήρως στην αρχική της μορφή. Στο εσωτερικό όμως έγιναν αλλαγές που έκαναν το κτήριο πιο λειτουργικό χωρίς να θίγουν την όλη αισθητική του. Ενώ η αρχική κατασκευή ήταν διώροφη, ο εσωτερικός του χώρος, λόγω των υψηλών ταβανιών, ευνόησε τη δημιουργία τεσσάρων σύγχρονων ορόφων. Το στοιχείο όμως που ξεχωρίζει, δίνοντας αίγλη και λάμψη σε ολόκληρο το δημιούργημα, είναι το εσωτερικό αίθριο με τη γυάλινη οροφή.

Η αποκατάσταση του κτηρίου ολοκληρώθηκε το Νοέμβριο του 1994.

Το Ξενοδοχείο Φλώριδα

Το ξενοδοχείο Φλώριδα χτίστηκε την πρώτη εικοσαετία του 20^{ου} αιώνα. Το τριώροφο αυτό λιθόδημητο κτίσμα είναι επίσης δημιούργημα του αρχιτέκτονα Δημήτρη Κυριακού. Ήταν ιδιοκτησία της υπηρεσίας των Βακουφίων (Εφιάφι), δηλαδή της υπηρεσίας που διαχειριζόταν περιουσίες που ανήκαν σε μουσουλμανικά φιλανθρωπικά ιδρύματα ή ναούς. Το γεγονός αυτό εξηγεί το ότι το κτήριο έχει μορφολογικά στοιχεία αραβικής αρχιτεκτονικής.

Η πρόσοψη του οικοδομήματος διαρθρώνεται σε τρεις κάθετες ζώνες με πλατύτερη την κεντρική. Στην κεντρική ζώνη, τα ανοίγματα του πρώτου και δεύτερου ορόφου είναι τρίλοβα και τα υπέρθυρά τους σχηματίζονται σύμφωνα με τα αραβικά πρότυπα. Με τον ίδιο τρόπο σχηματίζονται και τα υπέρθυρα των ανοιγμάτων στις 2 άλλες ζώνες του κτηρίου. Οι εξώστες είναι τοποθετημένοι αντιδιαμετρικά. Σε αντίθεση με το υπόλοιπο κτήριο, το ισόγειο δεν έχει στοιχεία αραβικής αρχιτεκτονικής. Από αυτό το μεγαλοπρεπές και κομψό κτίσμα σήμερα διασώζεται μόνο η πρόσοψη.

Τραπεζικό Κατάστημα της «Ε.Τ.Β.Α» (σημ. Τράπεζα Πειραιώς)

Το Τραπεζικό Κατάστημα της Ε.Τ.Β.Α βρίσκεται στη γωνία των οδών 25^{ης} Αυγούστου και Κορωναίου. Πρόκειται για ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον κτήριο που εντάσσεται στον αρχιτεκτονικό τύπο του μεγάρου. Κτίστηκε το 1906 με σχέδια του Δημητρίου Κυριακού.

Είναι τριώροφο με υπόγειο και το μεγαλύτερο μέρος του στεγάζεται με ξύλινη κεραμοσκεπή στέγη. Το ισόγειό του, κατασκευασμένο από πωρόλιθο, μοιάζει με μια στιβαρή εξέδρα πάνω στην οποία στηρίζεται το υπόλοιπο

κτήριο. Οι επάνω όροφοι, κατασκευασμένοι σε ελαφρά υποχώρηση σε σχέση με το ισόγειο, είναι ιδιαίτερα κομψοί. Αρχικά από τα ανοίγματα του κτηρίου είναι τοξωτά και διακοσμούνται με γείσα, μικρά αετώματα ή πλαισιώνονται από ψευδοπαραστάδες διακοσμημένες με κορινθιακά επίκρανα.

Στο κτήριο τηρούνται αυστηροί κανόνες συμμετρίας, γεγονός που είναι ιδιαίτερα αισθητό αν παρατηρήσει κανείς την απότμηση της γωνίας του και την τοποθέτηση των εξωστών και των ανοιγμάτων του.

Βιβλιογραφία:

Τζομπανάκη, Χ. (2000), *Το Ηράκλειο εντός των τειχών: Αστική Αρχιτεκτονική των Νεωτέρων χρόνων από τις αρχές του 19^{ου} έως και την τέταρτη δεκαετία του 20ού αι.*, Ηράκλειο, Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος / Τμήμα Ανατολικής Κρήτης.

<http://grypas.heraklion.gr/>